

ЛАО ШЕ: НАЦІОНАЛЬНА ВЕРСІЯ РОМАНУ-АНТИУТОПІЇ «НОТАТКИ ПРО КОТЯЧЕ МІСТО»

Г. О. Слапак, студентка групи ФІНб-2-15-4.0д, IV курс, спеціальність «Філологія (китайська)».

Науковий керівник: Ю. В. Вишницька, доцент кафедри світової літератури, доктор філологічних наук.

У статті розглянуто особливості зображення світу-антиутопії у фантастично-сатиричному романі Лао Ше «Нотатки про Котяче місто», проаналізовано засоби вираження китайського національного характеру за допомогою використання соціальної сатири й зоологічних образів.

Ключові слова: антиутопія, сатиричний роман, фантастичний роман, національна версія, Лао Ше.

In the article the features of depiction dystopian world in the Lao She's fantastical satirical novel «Cat City» are identified; tropes for expressing Chinese national character using social satire and zoological characters are analyzed.

Key words: dystopia, satirical novel, fantastical novel, national version, Lao She.

Актуальність та доцільність дослідження. Лао Ше – одна з найяскравіших фігур у китайській літературі ХХ століття. Письменник досі викликає зацікавленість у літературознавців, його романи не втрачають актуальності, проте, незважаючи на достатню кількість фрагментарних досліджень певних аспектів творчості Лао Ше, серед українських дослідників він залишається мало відомим і потребує пошуків нових ракурсів літературознавчого аналізу художніх творів. Сьогодні більшість літературознавців саме на фантастичному боці роману «Нотатки про Котяче місто» на тлі спалаху популярності жанру, проте мало хто зосереджує увагу на національній версії антиутопії. Цим і зумовлено вибір теми дослідження.

Метою статті є дослідження роману «Нотатки про Котяче місто» як національної версії роману-антиутопії.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) ознайомитися з традицією китайської антиутопії;
- 2) виявити й описати художні засоби, за допомогою яких виражено китайський національний характер у романі Лао Ше «Нотатки про Котяче місто».

Аналіз останніх публікацій. На сьогодні існує велика кількість праць зарубіжних літературознавців (О. П. Болотіна, А. А. Родіонов, А. А. Антиповський, Гермейн Гарсія, Іен Джонсон, Шен Аньфен, Цзян Цзіньго, Кун-кі Томмі Хо, Ліса Рафалс), а також праці вітчизняних дослідників (Т.А. Череватенко, О. Козоріз і М. Завістовська, А. Філенко та інші).

Традиція утопії у китайській літературі не менш багата, ніж європейська, проте твори-антиутопії швидше виняток із правил. До таких творів можна віднести «Щоденник божевільного» (狂人日记, 1918) Лу Сіня (з деякими застереженнями) і «Нотатки про Котяче місто» (猫城记, 1933) Лао Ше. Це пояснюється тим, що для виникнення антиутопії потрібні деякі умови, які, окрім авторського світовідчуття, детерміновані історичним моментом, також цей жанр потребує свободи слова, якої не було у Китаї з 1930-х років через систематичний тиск на літературу ідеологією Комуністичної партії Китаю [3, с. 89-90].

Для виокремлення саме національної специфіки антиутопії слід звернутися до самого терміну «антиутопія», який китайською пишеться як «反乌托邦» (фань утобан), де «反» (фань) має значення «перегорнутий», «протилежний», «контрреволюція», а «乌托邦» (утобан) – утопія. У китайській мові це слово асоціюють із природними катастрофами, що може наштовхнути на роздуми про традиційний синкретизм китайців, які змішують божественне, міфологічне, природне, людське, а також культурну травму, викликану комуністичною ідеологією в Китаї, що витіснило важливі елементи

соціокультурної спадщини минулого [1, с. 18-19]. Класична даоська утопія може бути визначена як повернення до природи, що є унікальним явищем для китайської літературної утопії. Ідеальне утопічне суспільство окреслюється природною анархією, де люди можуть жити без втручання влади, у той час як антиутопія демонструє розчарування власною культурою. Саме домінування другого принципу й робить роман Лао Ше антиутопічним у китайській традиції [7, с. 1-4].

Китайський роман-антиутопія «Нотатки про Котяче місто» має багато спільного також з іншими зразками цього жанру («Населеним островом» А. і Б. Стругацьких (1969) та «1984» Дж. Оруелла (1949)), що дає йому змогу стати поряд з антиутопіями різних країн світу, проте має власну специфіку, як зазначає А. Філенко [6, с. 492]. Так, Оповідач потрапляє на Марс, коли його літак зазнає аварії, й опиняється у закритому просторі, як і Максим Каммерер (головний герой «Населеного острова»), проте у Лао Ше герой-наратор займає нейтральну позицію. Він не виявляє жодних прагнень змінити чинний лад, показати людям інший шлях розвитку, він виступає у ролі спостерігача руйнації Кошачої країни [6, с. 494]. Споглядання та вибір не-дії – властивість даосизму: «Якщо я не дію, народ буде сам змінюватися; якщо я спокійний, народ сам буде виправлятися. Якщо я пасивний, народ сам стане багатшим; якщо я не маю пристрастей, народ стає простодушним» [2, с. 73].

А. А. Родіонов підкреслює, що проблема національного характеру була однією з провідних тем літератури Китаю ХХ століття, яка викликана занепадом соціальної системи, кризою традиційного укладу китайського життя й національної культури, що загострилась унаслідок поразок Китаю після зіткнення з імперіалістичними державами в ХІХ столітті [5, с. 213]. Власне розчарування в співвітчизниках через неспроможність змінюватися, пристосування до нового способу життя Лао Ше змальовує в романі «Нотатки про Котяче місто».

Цзян Цзіньго підкреслює, що критика Лао Ше в романі «Нотатки про Котяче місто» скерована не стільки на тогочасний Китай, скільки на майбутній.

Погляд на стан держави у Лао Ше сповнено песимізмом, він тверезо оцінює той новий Китай, де майже знищено освіту, де зневажають культурні традиції та своє минуле, і викриває ці зміни за допомогою сатири. Таким чином письменник намагається підштовхнути китайський народ до переосмислення цінностей. Митець переконаний, що загибель Китаю – результат деградації нації [8, с. 64].

О. Козоріз і М. Завістовська визначають «Нотатки про Котяче місто» як гостру соціальну сатиру і переконуються, що саме цей жанр допомагає автору продемонструвати небезпеку, яка очікує на його співвітчизників, якщо суспільство не почне змінюватися, адже саме воно впливає на розвиток держави, і робить письменник це, використовуючи засудження й висміювання створеного власноруч світу – алегорії на тогочасний Китай, а також за допомогою різноманіття образів, які є відбитком усіх прошарків населення Батьківщини Лао Ше [4, с. 64].

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливу роль у романі Лао Ше «Нотатки про Котяче місто» має система образів, адже саме «люди-кішки», якими населено іноземну державу, – відображення співвітчизників автора роману. У китайській культурі кішка – носій темного начала, чогось демонічного, «Інь», у творі Лао Ше можна простежити традиційне сприйняття кішки як брудної, злої істоти.

Місцеве населення Марсу автор описує без особливої уваги до деталей: «脖子不短，头能弯到背上去。脸很大，两个极圆极圆的眼睛，长得很低，留得很宽的一个脑门。脑门上全长着细毛，一直的和头发——也是很细冗——联上。鼻子和嘴联到一块，可不是象猫的那样俊秀，似乎象猪的，耳朵在脑瓢上，很小。身上都是细毛，很光润，近看是灰色的，远看有点绿，象灰羽毛纱的闪光。身腔是圆的，大概很便于横滚。胸前有四对小乳，八个小黑点» [9, г. 5], він підкреслює, що вони «脏，非常的脏，形容不出的那么脏；瘦，臭，丑，缺鼻短眼的，满头满脸长疮的», що «正因为家庭学校社会国家全是糊涂蛋，才会

养成这样糊涂的孩子们，才会养成这种脏，瘦，臭，丑，缺鼻短眼的，可是还快活的孩子们... 他们长大成人的时候不会使国家不脏，不瘦，不臭，不丑» [9, г. 17]. Ці істоти у розумінні Лао Ше – втілення всього негативного, що може існувати в суспільстві. Ідивідуально-авторський зоологізм є прямою аналогією на образ «людини-тварини», який підкреслює притаманний антиутопіям дуалізм.

Символізм можна побачити в іменах головних героїв-кішок: Великий Скорпіон та Маленький Скорпіон (батько та син). У китайській культурі скорпіон означає смерті, деструктивну силу, лихо, темряву. Прикметники «великий» і «маленький» відображають силу зла, «ступінь отруйності», яку несуть ці персонажі. Ім'я Великого Скорпіона показує, що його «отрута» смертельно небезпечна не тільки для його оточення, але й для всього суспільства. Оповідач відразу бачить його сутність: «我与大蝎的关系，据我看，永远不会成为好朋友的。据“我”看是如此；他也许有一片真心，不过我不能欣赏它；他——或任何猫人——设若有真心，那是完全以自己为中心的，为自己的利益而利用人似乎是他所以交友的主因» [9, г. 7]. Головний герой не помиляється, тому що, як тільки поведінка Оповідача не влаштовує Великого Скорпіона, той перетворюється з несправжнього друга на ворога: «一个大错误：有一天居然没给送饭来；第二天送来的时候，东西全没有盖，而是盖着一层绿蝇... 伸手就打，是上等猫人的尊荣；也是下等猫人认为正当的态度» [9, г. 7].

Населенню Марсу протиставляється інший образ – сам Оповідач, який є типовим героєм для соціальної сатири. Усю історію від самого початку читач бачить очима людини, яка залишається на самоті, потрапивши на Червону планету. Образ Оповідача уподібнюється самому авторові, який відчуває себе ніби прибульцем у рідному Китаї. Оповідач намагається залишатися нейтральним щодо устрою незнайомої держави, дозволяючи читачу самостійно сформулювати думку про Котяче місто, проте щиро сподівається, що мешканці

чужої йому держави зрозуміють необхідність поступу до прогресу. Так само й Лао Ше, спостерігаючи руйнацію Китаю, намагається пролити світло китайському народу на реальність і сподівається, що його Батьківщина спроможна на зміни [4, с. 54]. Він боїться більше ніколи не побачити той Китай, який пам'ятає: «我落下泪来, 不是怕, 是想起来故乡。光明的中国, 伟大的中国, 没有残暴, 没有毒刑, 没有鹰吃死尸。我恐怕永不能再看那块光明的地土了, 我将永远不能享受合理的人生了» [9, г. 2].

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Роман Лао Ше «Нотатки про Котяче місто» – яскравий приклад роману-антиутопії, який відображає стан китайського суспільства, його можливе майбутнє, якщо народ не стане на шлях змін. Він змальовує той національний характер, який набуває змін не тільки через втручання іноземців, але й готовності китайців зрадити традиційний для себе уклад життя. Лао Ше крізь сатиричну призму показує трагічність того, що відбувається у вигаданій країні.

Для подальшого вивчення теми було б доцільним обрати більш детальне дослідження проблематики роману в історично-культурному контексті з урахуванням біографічних даних письменника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Болученкова Н. О. Новый Китай в литературных антиутопиях XX в. [Електронний ресурс]. Санкт-Петербург, 2018. Режим доступу: https://dspace.spbu.ru/bitstream/11701/13953/1/Novyj_Kitaj_v_literaturnyx_antiutopiyax_XX_v_.PDF
2. Дао дэ цзин. Пер. с кит. Ян Хин-Шун. Санкт-Петербург, 2014. С. 136.
3. Кузнецова Ю. А., Традиция антиутопии в драме Гао Синцзяня "Другой берег". Вестник СПбГУ. №4. Сер. 13. Санкт-Петербург, 2014. С. 89-99.
4. Козоріз О., Завістовська М., Особливості сатиричного змалювання художньої дійсності у романі Лао Ше «Записки про Котяче місто». Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Східні мови та літератури. Київ, 17/2011. С. 51-54.
5. Родионов А. А., Лао Шэ и проблема национального характера в китайской литературе XX века. Санкт-Петербург, 2006. С. 263.

6. Філенко А., Специфіка жанру антиутопії у романі Лао Ше «Нотатки про котяче місто». Філологічна наука в інформаційному суспільстві. Київ, 2018. С. 491-501.

7. Pi-twan H. Wang, Chinese Dystopian Fiction in Historical Perspective — A preliminary Study of Lao She's «City of Cats». Unpublished conference paper presented at the Mid-West Regional Seminar on China, University of Chicago. 1979.

8. 蒋进国, 老舍在《猫城记》中的“灰色”呼喊. 重庆教育学院学报. 第21卷 第2期. 2008年3月. 62-64页.

9. 老舍, 猫城记. URL: <http://www.kehuan.net.cn/book/maochengji.html>